

Bokmeldingar

Boel Lindberg (red.): *Gamla visor, ballader och rap. Från muntlig förmedling till publicering på nätet*. Gidlunds förlag, Möklinta, 2013. 366 s.

Gunnar Ternhag

Svensk balladforskning har i decennier haft sin centrala miljö vid Svenskt visarkiv. Forskningen har varit en integrerad del av det mödosamma arbetet med utgivningen av bokserien *Sveriges medeltida ballader* (1983–2001). Ederingsverksamheten har gett incitament till forskning, liksom forskningen har utvecklat editionsarbetet.

Men utgivningen är numera avslutad och balladforskningsmiljön i praktiken upplöst. 2005 gjordes ett arkivfynd som ledde till uppbyggna- den av en ny miljö för balladforskning i Sverige, nämligen vid Linnéuni- versitetet (tidigare Växjö universitet). På en hylla i Växjö stadsbiblioteks arkiv (åter)upptäcktes ett antal kartonger innehållande ca 1 000 visupp- teckningar, däribland många uppteckningar av medeltida ballader. Sam- lingen, idag kallad George Stephens manuskriptsamling efter dess skapare, gav upphov till en satsning på forskning kring i första hand balladmateria- let. I huvudsak musikvetare och litteraturvetare vid nämnda universitet har undersökt samlingen, dess tillkomst och innehåll, men också vidgat per- spektiven till att handla om medeltida ballader i stort. Forskningen i Växjö har haft den påtagliga fördelen av att kunnat utgå från Svenskt visarkivs landvinningar, i första hand den uppordning av det bevarade balladmateri- alet som *Sveriges medeltida ballader* redovisar.

För svensk balladforskning har uppbyggna- den av den nya miljön in- neburit en välkommen förnyelse, både personellt och när det gäller forsk- ningens inriktning. Men säg den glädje som varar för evigt. Som all annan

forskning idag har balladforskningen i Växjö baserats på tidsbegränsade resurser, dvs. på projektmedel. Det till synes sista projektet med anknytning till arkivfyndet är nu avslutat. Den antologi som anmäls här sätter punkt för det sammanhållna Växjö-initiativet. Men förhoppningsvis fortsätter åtminstone någon av deltagarna på egen hand. Balladforskningens kontinuitet är viktig.

Antologin är den tredje av sitt slag från Växjö-forskarna. Tidigare har man publicerat *En värld för sig själv. Nya studier i medeltida ballader* (2008) och *Intermediala perspektiv på den medeltida balladen* (2011). Den nätpublicerade konferensrapporten *I fråst och källe. Texter från ett nordiskt balladmöte* (2009) måste också nämnas i sammanhanget. Två av forskarna, Gunilla Byrman och Tommy Olofsson, har skrivit monografin *Om kvinnligt och manligt och annat konstigt i medeltida skämtballader* (2011). Därutöver har de medverkande publicerat tidskriftsartiklar och gjort konferenspresentationer. Den småländska skörden har som synes varit god.

Den avslutande antologin präglas tydligt av att vara miljöns sista manifestation. Det gäller i synnerhet två artiklar som redovisar nerlagt arbete. Lennart Carlsson skriver om det datatekniska tänkandet bakom nätpublicering av samlingens balladuppteckningar, den publicering som inneburit uppbyggnad av webbplatsen *folkvisa.se*. Carlssons text är svårgenomtränglig för den som inte är datatekniskt insatt, men oerhört intressant och tankeväckande. Även om han skriver specifikt om arbetet med folkvisa.se, serverar han breda perspektiv på den komplicerade digitaliseringsproblematiken och kan dessutom lämna dagsaktuella bedömningar av frågor om långtidslagring, migreringsmöjligheter och säkerhet. Han skriver vidare om relevanta parallellprojekt, ger tips på lämpliga programvaror och har till synes gott litteraturstöd för sina påståenden. Lennart Carlssons artikel kan varmt rekommenderas till arkiv- och museianställda som sysslar med nätpublicering av institutionernas samlingar.

Den andra artikeln av avslutningskaraktär är Boel Lindbergs och Eleonor Anderssons text om den slutgiltiga(?) registranten över George Stephens manuskriptsamling. Det hedrar forskargruppen att man tagit seriöst på uppordning av samlingen. I den värderingen inbegrips också musikvetaren Karin Erikssons korta bidrag om en samling i samlingen, nämligen

den mängd manuskript som skrivits av en annan hand än den engelske språkforskaren George Stephens.

Antologin inleds med en artikel som idealiskt sett borde ha placerats allra först i den första antologin. Musikvetaren Magnus Gustafsson gör en begreppshistorisk översikt över de många skiftande benämningarna på den visgenre som sedan 1950-talet kallas ”medeltida ballader”. Egentligen gör han mer än detta, han gör en ambitiös genomgång av tidig visinsamling och -utgivning i de flesta europeiska länder. Rundmålningen som i och för sig är tacknämlig att läsa gör emellertid att den röda begreppstråden styckvis förloras. Men Gustafsson kan i alla fall konstatera att ordet ballad för dessa visor lanserades i början av 1900-talet och att lanseringen hörde ihop med en då ny syn på folkvisorna som ett gemensamt europeiskt arv, alltså en syn som bröt med det nationella, för att inte säga nationalistiska perspektivet. Men först efter två världskrig kunde balladbegreppet och det vidare geopolitiska perspektivet etableras på allvar – därtill med prefixet ”medeltida”, för att skilja visgenren från både konstmusikens och populärmusikens ballader. Magnus Gustafssons historiografiska artikel är oerhört läsvärd och kan utan vidare inkluderas i litteraturlistor för introduktionskurser i folkmusik.

Musikvetaren Boel Lindberg, professor emerita i ämnet, är inte bara antologins redaktör och författare till bokens introduktion, hon är som nämnts ovan också medförfattare till bidraget om manuskriptsamlingens uppordning och har därutöver skrivit både en monografisk artikel om balladen om Tiggargubbens brud (TSB F26) och en studie av ballader i äldre skolsångböcker. Antologin är därför i hög grad Boel Lindbergs verk.

Hennes undersökning av balladen om den högmodiga kvinnan som luras till giftermål med en förklädd tiggare är utan tvekan det vetenskapligt vassaste bidraget i boken. Med ett elegant teoretiskt verktyg som i modifierad form lånats från en tysk forskare, Sigrid Rieuwerts, studerar Boel Lindberg 166 upptecknade varianter av visan från Danmark, Finland, Norge och Sverige. Rieuwerts modell skiljer mellan balladens textgestalt och dess meningsgestalt, allt i syfte att spåra traderingens förändringslinjer. Musikvetaren Lindberg lägger inte oväntat till analys av bevarade melodier.

Lindberg finner att vissa textliga element i visan varit anmärkningsvärt stabila, medan andra hela tiden varierats. Hon ser framför sig att visan fram-

förts – och uppfattats – som en fängslande berättelse, där sångarna haft vissa givna hållpunkter, ofta uppbyggda i form av lätt ihågkomna rimpar, men också haft avsnitt som tillåtit friare framställningar. Boel Lindbergs styvt genomförda undersökning är inspirerande att läsa och kan faktiskt också betraktas som slutredovisning, vilken inte hade varit möjlig att göra utan flera års arbete med den nyfunna manuskriptsamlingen.

Ballader i svenska skolsångböcker från 1814 till 1920, ämnet för Lindbergs andra egna bidrag, är en studie i balladreception – eller i balladens sekundärtradition, enligt ett äldre synsätt. Studien är relevant, eftersom balladen i tryck är en del av visgenrens livscykel. Den huvudsakliga slutsatsen, nämligen att merparten ballader i äldre skolsångböcker är hämtade ur den klassiska utgåvan *Svenska folkvisor från forntiden* (1814–18), är inte oväntad.

Gunilla Byrman, professor i svenska språket, gör i sin artikel en jämförelse mellan ballader och rap, egentligen mellan två balladuppteckningar och två raptexter (av svenska rappare). Men jämförelsen är långsökt och bidrar därför inte till förståelsen av vare sig ballader eller rap.

Balladforskningens närmaste framtid i Sverige är osäker. Växjöforskarna kan med stolthet se tillbaka på sina många bidrag, där den här anmälda antologin utgör en del. Men vad som händer framöver vet ingen. Vågar man hoppas på upptäckten av ännu en okänd manuskriptbunt någonstans i landet?